

LEGYEN VERS

Bakos Kiss Károly első kötete

Bakos Kiss Károly az újabb kárpátaljai magyar költészet máris egyik legmarkánsabb képviselője. Jó nevet – ismertséget és elismertséget – elsősorban az éveken át az *Együtt* folyóiratban közölt verseivel szerzett (2005-ben elnyerte az irodalmi–művészeti–kulturális lap nívódíját is), s most pedig első megjelent kötetével. Ami a fiatalabb nemzedékek lírikusaira – Becske József Lajostól Lengyel Jánosig és Mester Magdolnáig – általában jellemző, az őrá is áll: megújító szellemi és poétikai törekvéseit a hagyományfolytatás szervességének megőrzésével együtt látja elképzelhetőnek és megvalósíthatónak. Mindez szemléletesen követhető nyomon az *Együtt* felfedezettjeinek, állandó fiatal szerzőinek és induló alkotóinak a munkáiból válogató 2007-es *Új Vetés* című antológiában is. A gyűjtemény *Pályakezdő fiatalok antológiája – A kárpátaljai magyar irodalom ötödik nemzedéke* alcímmel, Kovács Gábor szerkesztésében jelent meg az Intermix Kiadónál, s az ígretességüket már bizonyító tehetségeket felvonultató könyv éppen (persze az alfabetikus sorrend okán is) Bakos Kiss Károly gazdag versanyagával nyit. Az igen örvendetesen „eléggyé sűrű rajban” jelentkező fiatalokat bemutató antológiáról szólva – *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás)* (2007) című áttekintő irodalomtörténeti esszé-fűzésében, tömör alapvetésekkel szolgáló összefoglaló tanulmánykötetében – S. Benedek András egyenesen a „képek, átlényegítések, fogalmi átvetések” mestereként üdvözli és méltatja a költőt. Aki a technikai tudás mesteriségén túl a varázskeltő megszólalás művészetében is joggal bízunk. (Ld. még: Márkus Béla: *Köd és temető – A magyar irodalom esélyei Kárpátalján*, Új Hegyvidék, 2006/2.)

S valóban, a koncepciózusan összeállított, megszerkesztett mostani debütáló kötet, a (Koszták István expresszív nonfiguratív grafikáival illusztrált) *Legyen vers* legelsősorban is formai fegyelmezettségével és mértéktartásával, szemléleti-gondolati nyitottságot és erőteljes érzelmi-intellektuális koncentrátságot egyszerre tanúsító kidolgozottságával, tudatosság és spontaneitás sajátos összhangjával tűnik ki. Bakos Kiss Károly lírai beszédmódjának jellegzetes vonása mind az eredendő költői szubjektivitásból táplálkozó önkifejező szándék, mind a stilizáló, átképzeléses, szövegczelláló műgond, a határozott igyekezet a művéség elérésére. Ez a jelképiesítő elvonatkoztatás a súlyos önreflexivitással és sorseszmelettel egyeztető hanghordozás, a zártan strukturált versalkat keretei közé szorított képi fantázia, vagyis a képteremtő és képzsűrítő nyelvi asszociativitás: mintegy művészi, esztétikai-etikai anyagjegyként kétségtelenül magán hordozza és elevenen továbbörökíti azt

a kárpátaljai magyar költészeti tradíciót, amely Fodor Gézától Vári Fábián Lászlóig és Zselicki Józseftől Füzesi Magdáig, Dupka Györgyig, Penckófer Jánosig oly karakterisztikussá alakította és nemesítette ezt a verstípust. (A szerző organikus hagyománytudatát kiváló tanulmányai is példázzák S. Benedek András vagy Fodor Géza költészetéről.)

A képiség látványi, hangulati, gondolati és stiláris intenzitásának megragadó jelentőségét egyébként Vári Fábián László könyvajánló előszava is külön nyomatékosítja: „Érdeemes a kis opusokhoz vissza-visszatérve mély lélegzetet venni, s ha van hozzá vevőrendszerünk, hagyni, hadd uralja el magát életvedveink áramában a hibátlan ritmus, hadd bombázzák tudatunkat a verssorokat összefogó képek, áttételek jótékony sugarai.” És maga költő is így vall a könyvborítón megszövegezett kommentárjában: „A vers, mint zene, mint kép, mint dráma és történet a nyelv alakíthatósága folytán vált ellipszisem gyűjtőpontjává, s máig vonzásának foglya vagyok.” A sorsjelentéses esztétikumé tehát, amelyben a kimondott költői szó egzisztenciális érdekű sorseseemény. Olyan szellemi kisugárzású beszédaktus, amelyből nem szűrődnek ki, hanem amelyben a metaforikus tömörítés folytán éppenséggel összeszikkárnak a személyiség öntanúsító és konfesszionális szízlamai, a közösségi, történelmi létezés gondtapasztalatai, a vállalkozás, az értékvállalás örök erkölcsi és spirituális késztetései. A hagyományosságának értelmét újraéltető és újraíró költőszerep vagy hivatás ösztönzései. Amelynek élménygyökerei és létszemléleti horizontjai szorosan kötődnek a magyar és az egyetemes lírai örökség autentikus üzeneteihez, valódi emberi minőségigényéhez: „Mindenesetre hiszem, hogy az esztétikai szépség ekképpen megfogalmazása, mint minden művészetek, a barlangrajzoktól az ipari formatervezésig, a munkadaloktól a szimfóniákig, úgy a vers is a lélekkel bíró ember örök szükséglete marad. Hogy a születés és halál végpontjai között csillapuljon a lélek tárnáiban megbúvó félelem, hogy a halandó megélje a teljességet e számára szűkre szabott, képlékeny időben.”

Ennek jegyében szólal meg a kötet és az első ciklus élén a címadó „rímjátékos” ars poetica, a *Legyen vers* – némiképp a József Attila-i költészetfelfogás („szükséges, hogy vers írassék, különben *meggörbülne a világ gyémánttengelye*”) reminiszcenciájával, s a létfájdalom-enyhítő humanitás általános és konkrét lényegszerűségeit az egyéni és kollektív megmaradásvágy, a sajátos kisebbségi-kárpátaljai élménytartalmak megszenvedett igazságaival összekapcsolva: „Legyen vers, hogy legyen minden. / Szív ne vágyjon menni innen. / Ész ne vágyjon megbomolni (...) S legyen ír, hogy így ne fájjon / A mozdulat e nyesett tájon. / Mindnek társ, hogy el ne essék, / Aki esne. Szava: tessék! / Legyen tűz, ki fázik, annak. / S ezt neveznék, akik vannak, / Majd szabálynak – / Íratlannak.” A kétségbeesett létezés méltóságához és vigaszához segítő költészet szolidaritáseszmenyéhez azonban éppen az a fajta

természetes könnyedség és tiszta derű is elidegeníthetetlenül tartozik hozzá, amely a dalszerűség rímes-ritmizáló (s szinte a keresetlen egyszerűségben rejülő nyelvi esendőséget is megkockáztató vagy kitakaró) stílusalakzataiban érvényesül. A zenei és festői játékoság formavarázsnak megkísértése, az anaforikus, alliterációs tagolások és hangeffektusok gyakorisága mind annak a telített és csiszolt előadásmódnak a jele, amely a szó- és jelképi látomás-teremtésben is súlyosság és súlytalanság között balanszíroz. A víz, a tenger, a bárka és az Ararát, a biblikus olajág és a kenyér, a mítoszi kín és remény, vagy Baudelaire albatroszának felidézésekor a motívumsűrítő utalások a kárpátaljai életérzés-lírában oly jellegzetes madár-, ló-, fa-, akác-képzetekre is kiterjednek: „Te tört madár hajók padlatáról / Ki hullton is csak tiszta kékre vágsz / Elkötik a vén lovat a fától // Te tél tövében görnyedő akác / Ki jól tudod kialszik magától / Ha távol reszkető tüzekre látsz”. Az átvetítő, áttételes sors- és helyzetrajzok, a szimbolikus absztrakció közegébe helyeződnek tehát a megélt személyes, családi és historikus közérzet, létproblematika finoman árnyalt jelentéssugallatai: „Túl a sok-sok dróthatáron / Anyám jár a kútra nyáron / Vödrét folyton hitbe mártja / Vak hitének fény az ára // Hogy ha nem lesz fény a bére / Nem hajolhat kút vizére / S anyám szomjan hal a nyáron / Túl a sok-sok dróthatáron” (*Népdal*); „Így / Sírva mosolygón / Vagyok / Egy világvégi bolygón / Akár a meztelen magány / És ruhátlanul van velem / Meghasonlott nemzetem / Ki gyakran foltot tett magán / Ha világít az értelem / Hallom a történelem / Száz zaja közt az életem” (*Így*); „Apám paraszt, dérborostás. / Neki fagyot hoz a postás... / Anyám örök. Haja ében / Volt, de meglopták színében... // Itt a Kárpát keretében... // Maradéuk én vagyok” (*Töredékes bemutatkozás*); „Ahogy a csecsemősírás hajnalodik / Ahogy a gyermekkor kék út kanyarog / Ahogy a felnőttkor vastagodik / Ahogyan csak az álma ragyog / Ahogy minden szín a szép a hazám / Ahogy hittem Isten arca vagyok / Ahogy fénysziketel a deszkakarám / Ahogy dübörögnek a hangdarabok” (*Ahogy*); „Itt esők mosnak és örök / Szálai éles dróttá hűlnek // Itt kínok laknak meg örömök / S az örömök kitelepülnek” (*Cím nélkül*).

A feszes képpalkotásra törekvő lírai dikció nem véletlenül jelzi a közvetlen vagy közvetett Pilinszky-hatásokat, a misztériumteremtő csendig redukált súlyosságúság ígézetét: „Felkattan este tíz felé / Szikrát vet a fény a dróton / Valaki jár a folyosókon / S kialszik este tíz felé” (*Villany*); „A dal és a csönd / Két orgona” (*Weöres és Pilinszky*). A *Dráma* kezdete („Mint akit akkor minden elhagyott”) is Pilinszky-allúziót mozgósít („Mert elhagyatnak akkor mindeknek”), hogy azután a Dsida-féle *Nagycsütörtök* téma- és hangzásvilágával elevenítse fel a krisztusi passió örök jelenvalóságát – legfeljebb a verszárlatban lazítva kissé túlságosan hétköznapiassá (bár jelentésszerű kontrasztossággal, de nyelvileg mégis disszonánsan) az addig fojtottságában is emelkedett,

mélyértelműségében összetett profán-szagrális atmoszférát („S betelhet újra a dráma vele – / mit sem törődve alusszuk át”). Nem ritkák egyébként a bizarr és fanyarul ironikus eredeti képi ötletek, s legtöbbször egységesen átformált polifón hangulatiságba illeszkednek („Egy hegedűt feszítettem a számba / Csorog rá a nyálam / S a nyelvem a vonó // Hát bocsásd meg Hegedű / ha nem tudok énekelni”).

A könyv *Latin versek és Keleti versek* című második, illetve harmadik ciklusa játékos, légiiesen filozofikus darabok sorozata. A „latinosa” délies, mediterrán életörömet, finoman erotikus, románcos, trubadúros hangulato-
kat, karnevális vagy antik, reneszánszosan derűs létszereteket árasztanak. A vidáman lüktető dallamosság változatos, olykor virtuóz színezéssel zengi a test, a bor, a szerelem – a szép szenvedély – dicséretét, de a kedves, dekoratív báj, az egzotikus kellem harmóniáját rendre aláfestik a végzet, az éjszaka vagy általában a sötétség, a korlátoltság ellentónusai. A keleti tusrajzok vagy törekénységét idéző leheletnyi szóvillanások (haikuk, négysorosok) pedig enyhe misztikumot és aforisztikus, gnomikus bölcséleti sejtelmeket vegyí-
tenek. (Az artisztikus kínai és japán líra „maga a parányi képekbe foglalt világmindenség”; „éterien könnyed és érzéki”, „egyszerre súlyos és lebegő”, „csupa sugallat, érintés, megütött hangvilla” – mondja erről a Lengyel János készítette interjújában *Együtt*, 2006/1./ a költő, akire – saját vallomása szerint – kezdettől, diákkori vers-és prózamondó élményei óta „elemi erővel hatott a kötött formák zeneisége, akusztikája, a szöveg képi megjeleníthetősége”.) A fagyra zuhanó könnyű madár rebbenésétől a vészjóslo villámcsikázásig villódzó képiség és az „Ó jaj minden szétfolyik / Ó jaj minden megmarad” paradoxitásától az archaikus (mágikus-mitikus) lét- és erkölcsfilozófiai (és akár Kányádi, Sütő és mások nevezetes metaforáit is variáló) példabeszédig („Gyöngé roppan, összetör. / Erős mindent elvisel. / Erős roppan, összetör. / Gyöngé hajlik, elvisel” – *Törékeny asszony éneke*) terjedő fogalmiság: együttesen rétegezi az ősköltészetig mélyülő jelentésszintjeit. „Bár súlya van – a súlytalan övé”: a fájdalom fölé szállni igyekvő fecskemadárhoz hasonlatosak ezek a javarészt invenciózus etüdök; véges és végtelen, mélység és magasság érintkezését, a fényt sugárzó és fényelnyelő csillagok közti űrket tapintják, a mulandóság, az „örök fehér ragyogás” titkait, amikor „távolodó pont inog a havazásban”. S ezt a fajta összetettséget dúsítják a sorsnyomásra vonatkozó légikus utalások: „Vagy kirúgni a széket / Vagy elkéült tíz ujjal / Markolni a létet”; „Kelet vagyok Nyugaton, / Nyugat vagyok Keleten. / Magyar vagyok, tehetem”; „Ha írok mind mi út kitér / Ha írok ujjaim letörnek”; „A mondatoknak nőnek rései / Száj zugába visszaszáll a szó / Csak hull csak hull a hó”. (Mint Farkas Árpádnál a hetvenes években: „nagy havak gyomrában” a lét hallgatni tanult.)

Kiérlelt eredményei mindezek egyfajta sikeres imitatív és újraíró stílus-
és erőpróbának. S ha olykor hiányzik is belőlük valamifajta többlet, valami

meghökkentően, váratlanul eredeti szempont vagy lelemény, talán éppen megint a szuggesztív sorsvízió-elemek beépítése lendítheti őket tovább. Vagy az olyan banalitásnak tetsző, egyszerűségében mégis megejtő összekapcsolása pillanatnyiságnak és örökkévalóságnak, mint amelyet a *Tükör* tanúsít: „Nézd az idő homorú tükrét, / S görbületében önmagad. / A pillanatban egy öröklét, / Az öröklétben egy pillanat.”

Az bizonyosnak látszik, hogy első kötetének összeteljesítményével Bakos Kiss Károly beírta magát a mai kárpátaljai magyar irodalom folytatódó történetébe. (*Bakos Kiss Károly: Legyen vers. Versek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2007.*)

BÉRTHA ZOLTÁN

CSAK VERS LEGYEN

Bakos Kiss Károly Legyen vers című kötetéről

A második világháború után, két évtized szellemi nyomorúsága után a kárpátaljai Forrás nemzedéke még a megszólalás esélyeit kereste-kutatta, miközben egyik-másik „hivatalos” író a tyúk vagy tojás kérdésein elmélkedett. Képzett, jó írók csoportos jelentkezése, vagy az önmegmutatáshoz szükséges irodalmi fórum megteremtése az elsődleges? A válasz a birodalmi logika oldaláról érkezett: az új írógeneráció jelentkezésekor megszüntetett és lezárt minden publikációs lehetőséget. Ami ezt követte: a pártlap irodalmi inkubátora. S egy pesti vélemény: „A kárpátaljai magyar irodalom olyan, mint a csapvíz. Iható, de nagyon szomszjasnak kell lenni hozzá!”

A „gonosz birodalmának” megroppanása után sorra indultak és szűntek meg lapok, folyóiratok. Kétségtelenül hasznos publikációik értékét azonban beárnyékolta célzatosságuk és ebből fakadó efemer voltuk.

A „hőskort” idéző teremtő gondolat hozta létre napjaink biztos stratégiai pontnak tűnő irodalmi fórumát, az *Együttet*. Az *Együttet*, amely már címében is egy immár negyvenéves próbálkozás, a „szamizdat” *Együtt* hagyományait vállalja fel. Ez a hagyomány az irodalomteremtés szándéka, az egységes magyar irodalomban sajátos arccal, hanggal jelentkező kárpátaljai magyar írás megjelenítésének szándéka.

Mindezt azért kell bevezetőben elmondanunk, mert Bakos Kiss Károly – kis túlzással persze – az *Együtt* költője. Bizonyítéka annak, hogy ez a lap (nyilvánvaló érzelmi gyengeségei, elkötelezettsége ellenére) nyitott minden újra s mindenre, ami a szó legszorosabb értelmében *írás*, a tökéletesen szinte sohasem felfejthető szavak örök titkának felszíkraztatása.